

CAPITOLUL 11

TRANSFORMARE ECONOMICĂ ȘI INSTITUȚIONALĂ ÎN ROMÂNIA POSTDECEMBRISTĂ

11.2 De la plan la piață sau despre durerile facerii

Deceniul al X-lea al secolului trecut a adus cu sine colapsul socialismului, prescriș științific de Ludwig von Mises încă din anii 1920. Sistemul marxist era proiectat și funcționa în virtutea unei logici a autodistrugerii: problema stimulentei și, mai ales, imposibilitatea calculului economic sunt, așa cum am arătat în Capitolul 5, contradicții insurmontabile ale „planificării științifice” în regim socialist.

Falimentul integral al sistemului economic socialist, după circa șaptezeci de ani de „experiment social”, atrage una dintre cele mai interesante provocări pentru teoria economică cu privire la modul în care țările foste socialiste din Europa Centrală și de Est se pot înscrie definitiv și cât mai rapid pe calea prosperității economice.

Caracterul inevitabil al schimbării de sistem din țările foste comuniste a atras interesul oamenilor de știință, al economiștilor în special, față de procesul de schimbare instituțională. În acest context, au apărut numeroase preocupări de fundamentare și crearea unei teorii a tranziției la economia de piață, însoțite de dispute, care mai de care mai pasionale, cu privire la modelul economic ce urma să fie „implementat”¹.

Ca întotdeauna în istorie, rolul elitelor intelectuale a fost unul decisiv, nu neapărat fericit, pentru trasarea coordonatelor schimbării sociale. În general, numeroși intelectuali, a căror formație profesională și morală era tributară regimului comunist, au manifestat serioase rezerve cu privire la necesitatea adoptării ferme a modelului economic de tip capitalist.

Partea covârșitoare a intelectualității postcomuniste, încremenită în continuare în mrejele aceluiași proiect, s-a pronunțat în favoarea unei tranziții „graduale”, văzută ca cea de-a Treia Cale (un amestec de libertate politică și stat omniprezent redistributiv²). Aceasta, tocmai în

¹ „Teoria tranziției” trebuia să pornească de la adevărul esențial că modelul economiei de piață este unul singur, fapt ce aruncă în derizoriu științific orice încercare de a construi modele proprii ale economiei de piață. Sub dictatul acestor „căutări” a evoluat societatea românească după 1989. De exemplu, Mircea Coșea – de numele căruia se leagă programul de privatizare „în masă”, arăta că „o economie capitalistă poate să fie gestionată de social-democrație, dar social-democrația nu poate genera capitalism” (Masa Rotundă „Social-democrația și capitalismul”, 19 iunie 2002, www.ili.ro), deși tocmai social-democrația iliesciană i-a dat șansa de a testa reforme prin definiție eronate. Dacă social-democrația nu poate genera capitalism, fiind de

perioada în care modelul suedez de „economie socială de piață” ridica serioase probleme și statul bunăstării aproape că ajunsese în pragul falimentului.

Abolirea sistemului de coerciție politică și planificare centralizată, ca fapt inexorabil, nu produce în mod necesar dezvoltarea spontană, peste noapte, a unor noi structuri instituționale, care să contribuie la renașterea progresului economic. Transformările necesare apariției fundamentelor instituționale ale economiei de piață nu pot fi realizate în afara proceselor politice de decizie.

În mod paradoxal, în România, în depolitizarea structurilor economiei și în crearea ordinii capitaliste.

Această perspectivă constructivistă denotă însă un scepticism cu caracter de iluzie în ce privește posibilitatea creării capitalismului de către puterea politică, ale cărei acțiuni ar avea, astfel, natură autodistructivă³. Acest sentiment este alimentat, pe de o parte, de convingerea că ordinea capitalistă occidentală a fost produsul natural al unei îndelungate evoluții, nu al acțiunilor politice de „proiectare” a pieței () și, pe de altă parte, de erodarea treptată a bazei ideologice și instituționale a libertății, într-o lume în care transformarea socială este apanajul exclusiv al acțiunii etatiste.

Lungul și sinuosul drum de la plan la piață s-a remarcat, cel puțin în principiu, prin abandonarea instituțiilor politice ale sistemului socialist, cele care „coordonau” economia prin centralizarea deciziei, conform planului absolut care cuprindea orice detaliu al vieții sociale. În locul acestora au fost instalate, relativ rapid, aranjamentele noii ordini politice democratice. În ciuda faptului că, în România, ținta protestelor intelectuale și reformelor din și după anii '90 a fost mai degrabă democrația decât capitalismul, merită înțeles faptul că, tocmai din pricina contradicțiilor sale interne, argumentul democrației nu a fost dus niciodată până la capătul său logic⁴. Pe de o parte, există concepția că publicul este incompetent în a judeca virtuțile actului de guvernare și „interesul național” și, pe de altă parte, democrația proclamă tocmai încredințarea în mâinile publicului a „compe-tenței” în a-și desemna guvernanții.

Aceasta mutare „democratică” de atenție și disproporțiile în ritmul adaptării instituționale au dat naștere unei incompatibilități între instituțiile economice vechi, ale căror funcții socialiste produceau comportamente organizaționale inerte, dependente de informații și comenzi de la centru, și instituțiile politice noi, relativ neautoritare, care nu prevăd emiterea de comenzi de la centru. În termenii lui János Kornai (1990), abolirea planificării centralizate a produs un imens vid de reguli organizaționale, legături și obligații de producție între unitățile economice. Coexistența noilor structuri

³ Este iluzorie credința abandonării de către stat a sectoarelor sale strategice, prin crearea unei ordini integrale a proprietății private. Exclusiv logica modelului analitic îl determină pe Hoppe (2001:131) să scrie că guvernul, în urma adoptării unei constituții a proprietății private, „lipsit de proprietate, trebuie să-și declare propria existență drept neconstituțională”.

⁴ Deși între sistemul economic de piață și democrație există conexiuni puternice, acestea nu sunt și reciproce. Istoria sistemului democratic exclude orice garanție că afirmarea ordinii proprietății private este condiționată de instituirea jocului electoral. Într-un număr destul de mare de țări (Chile, Coreea de Sud, Filipine, Singapore), teorema democratică a transformării, gen Weber sau Sombart, nu se verifică.

instituționale cu cele vechi a deschis, firesc, lupta dintre vechi și nou, dintre adversarii și susținătorii reformelor. Un astfel de conflict latent a subminat procesul de reformă și a indus acestuia o evoluție de tip „... ”.

Deficitul instituțional și contradicțiile din sistemul stimulentele demonstrează că refacerea structurală a economiilor postcomuniste nu poate fi rezumată la programele de macrostabilizare și libera-lizare. Aceste politici convenționale poartă pecetea unei maniere holiste de abordare a reformei, nu a uneia de natură instituțională și microeconomică. Imperativul ajustării structurale ține de al structurii de producție socialiste, rezultat firesc în condițiile imposibilității utilizării calculului economic în alocarea rațională a resurselor în cadrul structurii de producție⁵.

Orice sistem socialist, chiar și socialismul rus⁶, a fost nevoit să permită unele mici insule de formare a capitalului privat, ceea ce înseamnă că „o politică de socializare [...] nu ar putea fi niciodată dusă până la capătul ei logic, anume socializarea mijloacelor de producție, fără a cauza un dezastru economic imediat” (Hoppe, 1989:39). În orice sistem socialist, piețele negre și comerțul informal formau o economie paralelă a cărei importanță (cel puțin de natură informațională) nu poate fi neglijată; putem aprecia că economia subterană constituie chiar un mijloc de „transformare din interior” a economiilor postsocialiste, pe criteriile pieței.

În ciuda simplității principiilor pe care se întemeiază economia de piață, în majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est au existat puternice divergențe cu privire la a programului de transformare instituțională și de reformă economică. Indiscutabil, Ungaria, Polonia și fosta Cehoslovacie dețineau un avantaj la începutul procesului de tranziție în comparație cu Bulgaria și România, spre exemplu, moștenitoare ale celui mai ortodox comunism. Acest avantaj este consecința unor reforme parțiale de relaxare a centralizării comuniste, care au admis și anumite forme de proprietate privată. În principal, analiza și dezbateră publică au conturat două căi majore de abordare a procesului de reformă, a căror natură conflictuală este evidențiată adesea prin sintagma deja tocită „... ”.

Prima metodă constă în lansarea unui program de reformă exhaustiv și rapid care presupune efectuarea a cât mai multor reforme posibile într-un timp cât mai scurt; raționamentul acestei abordări este plastic formulat de președintele ceh Vaclav Havel prin afirmația că „nu se poate traversa o prăpastie în doi pași”. A doua metodă presupune transformarea economiilor socialiste prin intermediul unui proces de reforme parțiale succesive; în termenii liderului chinez Deng Xiaoping, abordarea gradua-listă este

5

și de centralizare a economiei, factori care explică diferențele semnificative în nevoia de ajustare structurală în cadrul diferitelor economii post-socialiste.

⁶ Braguinsky și Yavlinsky (2000) semnalează deficiențele viziunii convenționale cu privire la reformele din economia Rusiei, deficiențe care țin de ignorarea instituțiilor informale ale comunismului și a „sclerozei” instituționale à la Mancur Olson. Precum în majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est, drumul de la plan la piață este modelat de grupurile de interese, de nomenclatura comunistă și structurile mafioate, care „capturează” puterea politică și conținutul reformei economice. De aceea, se atrage atenția asupra instaurării în Rusia a unui „capitalism oligarhic”, un sistem al corupției instituționalizate și crimei organizate, reminiscent în modelul latino-american din anii `70 (p. 170) și care a alterat și

rezumată prin aceea că „trebuie să simți piatra pentru a putea trece apa”⁷.

Însușirea relativ rapidă la lecția de bază a democrației face ca selecția unui căi particulare de reformă să fie, pentru cărmuitorii statului, o problemă de *„good government”*, nu una științifică. De altfel, teoria alegerii publice și experiența guvernământului democratic demonstrează că politicile guvernelor sunt virusate de oportunism și de dorința de păstrare a puterii politice; ele poartă, în general, pecetea grupurilor de interese speciale care politizează reforma în vederea dobândirii unor poziții privilegiate în societate. Istoria dovedește că programele radicale de reformă în favoarea ordinii proprietății private nu au fost neapărat produsul mecanismelor impersonale ale sistemului politic, ci au purtat, aproape întotdeauna, pecetea unor personalități excepționale.

În România, deși liberalizarea, descentralizarea și privatizarea au constituit și constituie încă obiective explicite ale programelor politice, etapizarea, ritmul și modul implementării acestora au avut consecințe notorii asupra drumului de la plan la piață. Inițierea reformelor a constat, în principal, în măsuri de liberalizare care vizau reconsiderarea raporturilor dintre stat și întreprinderi. Însă, în absența privatizării, a descentraliza responsabilitățile economice prin liberalizare echivalează cu a pune lupul paznic la oi. Întocmai acest lucru s-a întâmplat cu întreprinderile de stat care, devenite ale nimănui⁸, au intrat rapid în vârtejul decapitalizării condus cu măiestrie de nomenclatura comunistă și de structurile fostei Securități.

Din considerente etice și economice, excludem posibilitatea de a interpreta decapitalizarea proprietății socializate drept *„good government”* a formării de capital necesare dezvoltării sectorului privat, adică fațeta *„good government”* (prin capitalizarea așa-ziselor „firme căpușă”).

Din considerente *„good government”*, pentru că nu trebuie să ne fie indiferent în mâinile cui intră proprietatea socializată, expropriată - la originea ei - de la proprietarii legitimi ai acesteia. Nu trebuie să ne fie indiferent dacă desocializarea proprietății înseamnă intrarea acesteia în mâinile nomenclaturii securisto-comuniste (în calitatea lor de *„good government”* și agenți ai regimului totalitar), ori dacă atenuază in justiția exproprierii, prin constituirea și refacerea dreptului legitim de proprietate pentru *„good government”* terorii comuniste. Dacă ordinea in justă a socialismului a luat naștere prin exproprierea proprietății legitime, implicația fundamentală este necesitatea ca ieșirea din socialism și crearea unei societăți drepte să nu echivaleze cu aceeași nesocotire a eticii dreptului de proprietate.

Din considerente *„good government”*, pentru că desocializarea spontană nu echivalează, în general, cu dezvoltarea unui sector privat autonom în raport

alte „democrații” din regiune.

⁷ Dezbaterea secvenței ideale a reformelor nu atrage, în mod necesar, o concluzie relevantă din punct de vedere strategic și practic. De fapt, alternativa *„good government”* este o problemă greșit formulată: folclorul popular spune „să nu lași pe mâine ce poți face azi” și chiar democrația este proiectată în favoarea acestui dicton, prin faptul că mandatele politice durează, de regulă, 4 și nu 10 sau 20 de ani. Numai că, în tranziție, politicienii au înțeles rapid că puterea politică poate fi păstrată mai degrabă prin amânarea *„good government”* a reformelor decât prin înfăptuirea lor. Iar aceasta explică aceeași ușurință de a înțelege jocul democratic care va fi exersat cu prețul sacrificării dezvoltării economice sănătoase.

⁸ Schmieding (1993) pune punctul pe *„good government”* cu privire la consecințele dezastruoase ale liberalizării în absența privatizării: întreprinderile și băncile de stat devin, de fapt, întreprinderile și băncile „*good government”*”, iar cei din interiorul acestora (*„good government”*) devin, *„good government”*, stăpânii (exploatații) unor active care continuă, *„good government”*, să fie în proprietate de stat.

de bugetul și politicile statului. Probabil că „privatizarea spontană” ar deveni dezirabilă în măsura în care reușește să instituie dependența absolută a noii proprietăți private (dobândită prin decapitalizarea proprie-tății de stat) de preferințele consumatorilor pe piața liberă. Însă particulari-tățile instituționale în care se produce decapitalizarea întreprinderilor de stat – constrângerile bugetare slabe – invalidează acest posibil avantaj economic prin punerea în mișcare a , pe canalele ale procesului bugetar și ale mecanisme-lor politice.

Analiza economică trebuie să înceapă cu stabilirea
al privatizării:

. În ultimă instanță, acest obiectiv înseamnă depolitizarea deciziilor econo-mice asupra utilizării resurselor rare din societate. Însă retragerea statului din domeniul deciziilor economice nu este rezultatul singular al absenței a proprietății socializate sau al existenței titlurilor de proprietate privată. Este vorba, de fapt, de manifestarea unui întreg aranjament instituțional, formal și cultural, în defavoarea intervenției statului, care să facă efective atât drepturile de proprietate recunoscute, cât și pe cele legitim nou-create.

Experiența țărilor Europei Centrale și de Est arată că elaborarea și implementarea majorității programelor de reformă a proprietății au fost dictate de interese politice discreționare în favoarea diferitelor grupuri de presiune. Existența acestora face ca problema „privatizării” mijloacelor de producție socializate să nu fie deloc simplă. În toate cazurile există persoane care utilizează și exercită un control exclusiv asupra proprietății socialiste și care se constituie în grupuri de interese ce susțin perpetuarea regimului legal actual, favorabil acestora⁹.

În cazul României, serioase discrepanțe temporale și deficiențe strategice au afectat programele de reformă. Acestea pot fi explicate atât din punct de vedere politic și ideologic (), cât și economic (ignorarea învățămintelor științei economice în privința virtuților proprietății private). În aceste condiții, transformarea de sistem a debutat cu întârziere, cu măsuri mai mult sau mai puțin ferme și/sau complete de descentralizare și liberalizare, în deplin acord cu nefasta rețetă neoclasică potrivit căreia prețurile liberalizate sunt suficiente pentru a aloca eficient resursele, în absența desocializării proprietății¹⁰.

Până și în prezent există concepția că unele întreprinderi trebuie să rămână în proprietate de stat până când devin profitabile, pentru a fi ulterior privatizate mai avantajos. Analști, politicieni, lideri sindicali, academicieni și

⁹ Analiza reformei proprietății prin prisma teoriei alegerii publice arată că „privatizarea poate să conducă la atenuarea presiunii politice în favoarea intervenției statului, dar ea poate, de asemenea, să conducă la creșterea presiunii și nu există niciun motiv să credem că primul rezultat este mai probabil decât ultimul” (Frydman, 1994:273).

¹⁰ Această ordine a priorităților decurge din supoziția nefericită, de sorginte , că „sustine că privatizarea nu este, în mod necesar, cea mai bună cale de transformare a economiilor socialiste. El pretinde că mecanismele concurenței au o mai mare importanță în crearea economiei de piață, decât titlurile legale de proprietate. Abordarea lui Stiglitz ignoră, însă, faptul că avantajele și forța concurenței depind de structura proprietății, deoarece . În plus, adevărata competiție este cea care se desfășoară între întreprinzători-capitaliști dependenți de preferințele consumatorilor lor, nu cea dintre firmele private și cele de stat sau între firmele de stat.

universitari - tributari profesional și moral regimului comunist – exersau sfidarea științei, din neștiință ori din interes, atunci când pretindeau că proprietatea de stat se supune și ea, în definitiv, regulilor pieței. Dar care piață? Aceștia au neglijat adevărul elementar că instituția proprietății private este indispensabilă pentru afirmarea relațiilor de piață, a formării prețurilor și a schimbului „calculat”.

În definitiv, o atare concepție nu poate fi, științific vorbind, luată în serios: „statul n-a fost capabil să facă întreprinderile să meargă eficient timp de 45 de ani și este improbabil că se va schimba acum”, scrie Frydman (1994:48). Mai mult decât atât, dacă statul ar fi capabil să rentabilizeze întreprinderile sale, să asigure funcționarea acestora pe criterii exclusiv comerciale („...”), atunci

... ? Dincolo de calitatea imposibilă a statului de „investitor”, prin relansarea întreprinderilor sale, acesta ar ajunge în situația paradoxală de a concura – de la egal la egal, amical? – cu firmele noului sector privat!

În realitate,

... . Iar posibilitatea restrângerii sectorului de stat, prin moarte bună, așa cum susține Kornai, este iluzorie, de vreme ce proprietatea de stat ajunge inevitabil obiectiv de captură politică. Speranța că politica guvernului va conduce la declinul permanent al industriilor de stat contrazice flagrant toate experiențele care explică atitudinea statului față de întreprinderile sale ineficiente¹¹.

În ceea ce privește dezvoltarea noului sector privat, durerile facerii constau, pe de o parte, în faptul că socializarea quasicompletă și politica totalitară au erodat puternic tradiția antreprenorială; pe de altă parte însă, refacerea inițiativei antreprenoriale a întâmpinat serioase obstacole. Numeroase studii arată că funcționarea vieții economice în România încă este circumscrisă alianței de interese dintre aparatul de stat și o categorie de „patroni” formați, în principal, pe socoteala statului, adică un sistem de „...” care nu este altceva decât continuarea vechiului „...”.

Treptat, în rândul majorității economiștilor s-a înfiripat o adevărată modă de a pune astfel de simptome pe seama mentalităților și valorilor culturale improprii economiei de piață.

Adesea, se neglijează mult prea ușor faptul că mentalitățile invocate drept obstacole ale succesului economic sunt întreținute și perpetuate tocmai prin intervenția statului în economie.

¹¹ În general, guvernul nu desființează industriile de stat atunci când acestea sunt ineficiente. Guvernele caută mai degrabă să le subvenționeze, să le „modernizeze” (capitalizeze), deși ciclul decapitalizării va fi reluat, să le protejeze de „concuranța neloială” sau chiar să le asigure un monopol legal. Privatizarea este, de fapt, soluția de ultimă instanță. Asemenea experiențe dovedesc că utilizarea discreționară a mecanismelor fiscale și legislative vizează valorificarea capitalului... al întreprinderilor de stat, nu neapărat al celui...

11.3 Reforma proprietății între „nu ne vindem țara” și

Economia de piață necesită, ca fundament etic, domnia ordinii proprietății private. Haosul economic socialist, ineficiența ce însoțește tipul socialist de producție sunt explicate, în cele din urmă, prin anularea, în proporție covârșitoare, a proprietății private legitime și prin trecerea acesteia sub controlul absolut al statului.

Propoziția conform căreia anularea proprietății private asupra factorilor de producție conduce la haos calculațional în structura complexă de producție, ca urmare a dispariției prețurilor pentru factorii de producție, reprezintă nucleul argumentului misesian al [„Capitalism și Socialism”](#), așa cum am arătat de altfel în capitolul 5.

Cu toate că termenul de [„șoc socialist”](#) a fost asociat istoriceste cu transformările prin care au trecut țările foste socialiste, acesta este un concept mult mai larg: el se aplică, în general, trecerii de la socialism, precum și de la intervenționism, la economia de piață, adică la capitalism, la piața liberă.

Discursul prevalent, cel [„neoliberal”](#), este unul consecvent abordării economice neoclasice și tributar unei intervenții - fie și a uneia minime - a statului ca „paznic de noapte” al vieții sociale. Un asemenea discurs nu reușește însă să producă o justificare consecventă a părăsirii regimului socialist sau puternic intervenționist și, prin urmare, nici aderarea nonechivocă la principiile pieței libere. De aici și politica de „tranziție... prin stat”.

Ieșirea din sistemul socialist impune, în mod necesar, reinstaurarea dreptului de proprietate privată asupra factorilor de producție și a bunurilor de consum ca imperativ etic și fundament necesar al dezvoltării economice¹². În plus, chestiunea dereglementării devine și mai importantă pe fondul centralizării deciziei politice și economice ce însoțește procesul actual de integrare europeană.

Punctul de plecare îl constituie cercetarea [„Statul socialist și proprietatea privată”](#): deține „statul socialist” un drept de proprietate legitim asupra bunurilor pe care le controlează? Răspunsul este un [„nu”](#) categoric, întrucât căile prin care statul a ajuns la aceste bunuri nu se încadrează printre cele argumentate de teoria mai sus menționată, și anume apropiere originară, producție, schimb, donație, cadou, moștenire, acțiuni derulate, desigur în condițiile respectării drepturilor de proprietate ale celorlalți. Astfel, statul a ajuns „proprietar” al unor bunuri prin [„confiscare”](#) (adică prin confiscarea de la proprietarii lor de drept), prin „producție” (dar în urma combinării unor mijloace de producție asupra cărora nu dobândise un drept de proprietate), prin inițierea controlului asupra unor resurse anterior neutilizate (dar în mod ilegal – prin împiedicarea agresivă a altor potențiali apropriați originari)¹³. Am putea să recunoaștem statului socialist cel mult proprietatea asupra unor bunuri care i-au fost oferite în mod voluntar, care ar constitui un fond din care acesta ar face restituție în favoarea persoanelor a

¹² O perspectivă consecvent liberală este expusă, de pildă, în lucrările lui Murray Rothbard (1992), Hans-Hermann Hoppe (1991, 1996), Jeffrey Herbener (1992). Abordarea lor fixează jaloanele teoretice generale ale unui proces de privatizare. Demersul constă în aplicarea teoriei naturale a proprietății

căror proprietate a fost încălcată.

În consecință, „statul democratic” - în ciuda contradicției în termeni - nu poate revendica proprietatea asupra bunurilor anterior controlate de socialiști, pentru că „proprietatea statului socialist” - un pleonasm notoriu - nu era legitimă. Afirmatia rămâne valabilă chiar dacă statul democratic ar reprezenta un club, ca formă legitimă de interacțiune socială. Motivul pentru care statul (sau „clubul” care a apărut după răsturnarea statului comunist) nu deține o proprietate legitimă asupra resurselor pe care și le revendică în prezent este acela că, în primul rând, predecesorul său nu deținea dreptul legitim de proprietate, așadar, nu avea cum să îl transmită legitim „urmașului” său. În al doilea rând, apropierea originară nu putea avea loc, din moment ce existau proprietari legitimi identificabili. În principiu, statul, în calitatea sa de monopol coercitiv asupra violenței, nu poate realiza acte de apropiere originară legitimă, ci se rezumă la a smulge câte ceva din proprietatea privată legitimă, prin impozitare, inflație etc.

O primă cale de denaționalizare a resurselor o reprezintă restituirea caselor naționalizate, când proprietatea acestora poate fi dovedită. Aceasta înseamnă restituirea caselor naționalizate smulse din proprietatea populației, înapoierea fabricilor către patronii ce au fost deposedați, a terenurilor agricole către proprietari sau urmașii proprietarilor.

Locatarii caselor naționalizate, chiar dacă nu au făcut parte din mecanismul represiv anterior, nu posedă totuși un drept legitim asupra locuinței; ei trebuie, în consecință, să înapoieze bunul proprietarilor legitimi identificabili sau urmașilor acestora, în starea în care s-a aflat casa la momentul naționalizării, ținând cont de deprecierea suferită în timp.

A-i obliga pe proprietarii legitimi ai caselor să răscumpere casele de la locatari sau să accepte din partea acestora o chirie fixată de stat (mult sub nivelul pieței) sau, în general, o utilizare diferită de una pe care ei ar da-o acestor case echivalează cu o încălcarea a proprietății lor.

În România, a avut parte, în general, de o presă nefavorabilă¹⁴. De remarcat instituirea Fondului Proprietatea¹⁵, în urma Legii nr. 247/2005¹⁶ privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente. Prin acest fond se urmărește restituirea unora dintre proprietățile confiscate de statul comunist la valoarea lor de piață. O problemă economică de calculabilitate apare și în această situație, întrucât este necesară estimarea, în afara mecanismelor pieței, a despăgubirilor la care ar fi îndreptățite victimele deposedărilor efectuate de comuniști. Evită această metodă redistribuția? Nu, întrucât dividendele urmărite prin deținerea acțiunilor provin din valorificarea unor active ale statului, a căror proprietate

¹⁴ Adrian Severin, „Editorial”, 21 iunie 2005: „Stânga este împotriva inegalității. Principiul este: *from each according to his ability, to each according to his needs*, hic et nunc, v2.4.1. a și b”

este presupusă a fi legitimă, când este posibil ca, apelându-se la metoda sindicalistă menționată de Hoppe, aceste active să fi fost, de fapt, deja apropiate¹⁷. Noii acționari vor suporta riscuri, sau se vor bucura de beneficii, asociate unor activități economice, diferite de cele ce însoțesc bunurile ce le-au fost preluate de statul comunist, ceea ce va duce fie la absența restituției, fie la venituri nemeritate¹⁸.

Compensarea monetară de către stat a proprietarilor de drept întâmpină dificultăți de ordin etic și economic: compensarea s-ar realiza făcând apel la puterea de creație monetară, monopolistă, a băncii centrale, sau la capacitatea coercitivă a statului de obținere de venituri pe calea impozitării; în plus, cum anume se poate stabili dimensiunea unei restituții juste, dacă una dintre părți este statul, ca monopol coercitiv al forței și justiției, care stabilește criteriile după care se stabilește restituția și care deține în controlul său atât sistemul judecătoresc, cât și cel de impunere a respectării deciziilor¹⁹?

În ceea ce privește privatizarea, Hoppe (1996) pledează pentru așa-numita „restituție în natură”: „Posesiunea activelor se cuvine a fi imediat transferată către cei care le utilizează – pământul agriculturilor, fabricile muncitorilor, străzile celor ce le întrețin sau rezidenților, școlile profesorilor, birourile birocratilor etc.

Pentru a fragmenta conglomeratele socialiste de producție, care sunt cel mai adesea supradimensionate, principiul sindicalist trebuie aplicat anumitor unități de producție în care se desfășoară efectiv munca unui individ dat, spre exemplu, clădirilor cu birouri, școlilor, străzilor sau cartierelor, fabricilor și fermelor.

Spre deosebire de schema sindicalistă, însă de cea mai mare importanță, acțiunile astfel obținute trebuie să fie liber transferabile, ceea ce va duce la apariția unei burse, astfel încât funcția proprietarilor capitaliști și cea a angajaților nonproprietari vor fi separate, asigurând transferul lin și continuu al activelor din mâinile mai puțin producătoare de valoare în mâini mai producătoare de valoare”²⁰.

Hoppe aduce și un argument de ordin economic – anume că recunoașterea drepturilor de proprietate ale salariaților asupra unei cote-părți din activele întreprinderii este însoțită de beneficii economice pentru populație în general: astfel, funcția de capitalist-întreprinzător este preluată tocmai de cei care au acumulat deja o experiență de ordin tehnologic în producție. Avantajele se răsfrâng asupra populației, întrucât întreprinderea, care în trecut respectase ordinele arbitrare ale planificatorului central, devine acum

¹⁷ Ilie Șerbănescu remarca, de asemenea, riscul asociat deținerii acțiunilor, acela de a nu fi, în fond, despăgubit. Metoda îi se pare, însă, nonproblematică altminteri. A se vedea www.fondulproprietatea.ro, „Fondul Proprietatea: o soluție corectă, chiar dacă neagreată de proprietar”, nr. 798 (21 - 27 iunie 2005).

¹⁸ Se specifică faptul că „Titlurile de despăgubire... încorporează drepturile de creanță corespunzătoare drepturilor de despăgubire acordate. Aceste titluri se emit titularilor drepturilor la despăgubire recunoscute sau în curs de recunoaștere, conform legilor speciale. Ele se acordă în urma verificărilor de legalitate, cu privire la situația juridică a imobilului, efectuate de Secretariatul Comisiei Centrale. ...” [subl. n], vezi www.fondulproprietatea.ro.

¹⁹ Singurul context în care putem vorbi despre un preț just - restituție justă - este piața.

²⁰ În acele cazuri în care actualii utilizatori au cumpărat deja active expropriate de la stat, ei vor trebui să solicite compensație de la persoanele responsabile pentru aceste vânzări, iar oficialitățile guvernamentale vinovate pentru aceasta ar fi silit să restituie prețurile de cumpărare.

instrument de servire a consumatorilor, ca unică modalitate de câștigare a profitului acceptabilă în contextul interacțiunii umane. Stimulentele economice nu pot răsturna decizia etică – chiar dacă hotărârile luate se dovedesc a fi economic falimentare. Acest fapt nu justifică depozitarea forțată de bunuri a proprietarilor de drept – salariații – și menținerea sau oferirea spre gestionare unui terț, considerat de către stat mai abil în servirea consumatorilor.

În fond, proprietatea nu garantează obținerea profitului, scopul alocării proprietății fiind, în primul rând, evitarea conflictului inerent rarității resurselor, iar obținerea profitului și satisfacerea consumatorilor sunt doar niște corolare economice fericite ale sale²¹.

Pentru bunurile la care accesul persoanelor nu a fost posibil sau pentru care nu se ridică pretenții privind apropierea trecută, se reîncepe procesul de apropiere originală. La acesta pot avea acces, teoretic, nu numai cetățenii români, ci și cei străini, din nou condiția fiind aceea de neparticipare activă, juridic amendabilă, la activitățile agresive ale aparatului etatist. Ideea că, de pildă, numai cetățenii români sunt îndrep-tățiți să își aproprie bunurile interne pentru că ei au fost plătitorii de impozite și taxe, cu care a fost finanțată producerea respectivelor bunuri, nu este operațională. Vorbim aici despre bunuri pentru care nu poate fi emisă vreo pretenție la recunoașterea unui titlu de proprietate tocmai pentru că s-a „șters” legătura identificabilă dintre plătitorul de taxe și bunul produs. Această observație atrage atenția asupra faptului că reforma proprietății nu este însoțită de o restituție deplină acordată victimelor impozitării, taxării și tuturor celorlalte intervenții agresive ale statului; o asemenea restituție este, practic, imposibilă.

Ca exemplu de recunoaștere a unui anumit drept al salariaților de a intra în posesia întreprinderilor în care au lucrat, însă prin vânzarea de către stat a activului cu pricina, este practica numită „privatizare prin vânzare” (sau „privatizare prin vânzare de către stat”), apreciată a fi fost, pentru primii cinci ani ai tranziției, cea mai importantă metodă de privatizare în România.

O serie de reglementări au afectat însă potențialul de reformă economică al unei asemenea metode. Astfel, contractele de privatizare au inclus diverse restricții cu privire la disponibilizarea personalului, cu privire la activitatea principală a firmei și la vânzarea acțiunilor²², restricții ce au atras efecte negative în planul adaptării firmei la cerințele pieței. Presiunea exercitată de salariați în întreprinderile în care statul este co-proprietar a determinat, de asemenea, o rată mai scăzută a disponibilizărilor, creșteri salariale subvenționate și constrângeri bugetare slabe.

Desigur că aceste efecte sunt imputabile interferenței statului: simplul fapt că firmele în care angajații sunt coproprietari au o rată mai scăzută a disponibilizărilor nu reprezintă o dovadă a lipsei de adaptare a acestora la condițiile pieței. Aceeași presiune cu nuanțe politice se regăsește și în cazul privatizării prin lichidare, la care s-a recurs atunci când statul a considerat că anumite întreprinderi sunt inefficiente și au șanse mult prea scăzute de

²¹ Negrescu (2002:8) remarcă faptul că „... elementul central în funcție de care este judecată dezirabilitatea diferitelor metode de privatizare posibil de aplicat ține de calitatea guvernantei corporative la care ne putem aștepta, deci măsura în care noii proprietari sunt confrunțați cu acel set de stimulente care să îi determine să acționeze în cel mai bun mod posibil pentru a maximiza performanța firmei”.

²² A se vedea, de pildă, Telegdy (2002:10). Autorul remarcă și faptul că acest tip de privatizare este puțin favorabil investițiilor aduse din exterior, mai semnificative.

redresare pentru a mai interesa vreun investitor²³.

Metoda nu este însă apreciată în literatură ca fiind eficace (de pildă, Negrescu, 2002:8), concluzie la care se ajunge prin urmărirea performanțelor economice înregistrate ulterior, atribuite calității conducerii. Nici metoda restituției în natură (a-l căror obiect l-a constituit, în România, terenul agricol, la care se adaugă revendicări importante ale unor proprietăți imobiliare cu destinație industrială și comercială) nu se bucură de multă apreciere, pe considerentul că introduce o incertitudine nenece-sară în sistem. Ambele judecăți de valoare acordă privatizării o interpretare utilitaristă, de căutare a eficienței economice, fără a ține cont de drepturile de proprietate deja existente, chiar dacă sunt nerecunoscute de stat.

Metoda privatizării în masă – de împrumut gratuită – s-a desfășurat în România între 1992 (cu emisiunea și distribuția de acțiuni către populația, denumite acțiuni de rezervă) și 1997 (finalizarea alocării și distribuției acțiunilor subscrise de cetățeni). Procesul a fost, pe de o parte, laborios (desfășurat prin înființarea a cinci fonduri ale proprietății private FPP, devenite ulterior Societăți de Investiție Financiară – SIF –, care au primit circa 30% din totalul proprietății privatizabile) și, pe de altă parte, costisitor, în sensul că doar 5,5% din totalul proprietății publice a trecut în proprietatea acționarilor privați individuali (Negrescu, 2002:13).

Această metodă întâmpină, în plus față de aspectele de ordin etic, dificultăți insurmontabile de ordin economic. Astfel, datorită eterogenității bunurilor de capital existente în întreprinderile de distribuit populației, se ridică problema aducerii lor la un numitor comun. Pe piață, unde factorii de producție sunt în proprietate privată și fac obiectul schimburilor monetare, această sarcină este îndeplinită de calculul economic: pe piața de capital, tranzacționarea titlurilor de valoare (a acțiunilor) permite stabilirea prețului acestora, care reflectă anticipările cumpărătorilor și vânzătorilor cu privire la veniturile viitoare ale acestora. Acest lucru este însă imposibil de realizat în condițiile proprietății de stat asupra factorilor de producție – ne confruntăm, în fond, cu aceeași problemă a calculului economic pe care o ridică austriecii

echivalează, în contextul unui discurs explicit liberal, aparent favorabil ordinii proprietății private, cu o contradicție internă. Statul va deține, în continuare, în posesie ilicită sumele de bani achitate de proprietarii de drept sau de alte persoane agreeate pentru a intra în posesia bunurilor vândute. Faptul că veniturile obținute de stat din privatizare nu dețin decât o proporție mică în bugetul de stat nu afectează analiza noastră²⁵. Doar faptul că se așteaptă ca statul să joace în continuare un rol economic semnificativ ar reprezenta o justificare pentru această strategie de privatizare.

Această metodă etic invalidă de privatizare prin vânzare – indiferent de modalitatea concretă de realizare – a generat o reacție negativă și un discurs naționalist înverșunat, în contextul post-comunist, în care majoritatea covârșitoare a populației locale nu deținea capitalul solicitat de stat ca preț și nici nu existau posibilitățile de intermediere financiară dezvoltate mai târziu. Astfel,

Adevărul rezidă în aceea că nu statul deținea dreptul de proprietate legitim care să îi permită cedarea prin vânzare a bunurilor deținute – astfel că, pe drept cuvânt, cei ale căror drepturi de proprietate erau astfel încălcate erau îndreptățiți să protesteze – însă doar ei, și doar pentru bunurile care le reveneau. Pentru celelalte bunuri, pentru care apropierea originală devenea posibilă chiar pe calea cumpărării de la stat – dată fiind absența unor titluri de proprietate legitime anterioare, încălcate sau nerecunoscute de către stat – cetățenii străini ar fi fost îndreptățiți să concureze economic, prin preț, pentru obținerea bunurilor²⁶.

Mai mult, investitorii străini au fost atrași inclusiv de privilegiile de monopol acordate de stat, creându-se impresia că trecerea proprietății de sub controlul statului în cel al persoanelor private este însoțită în mod necesar de efecte imputabile, în realitate, acestor favoruri politice: scăderea ofertei, creșterea prețului ca urmare a împiedicării intrării concurenților potențiali pe piață²⁷.

Stabilirea criteriilor de către stat pentru selectarea celei mai „bune” oferte care va câștiga licitația este de asemenea inerent arbitrară și contradictorie. Liberalizarea vieții economice înseamnă necesarmente modificarea structurii anterioare a producției – pentru care nu exista nici un criteriu economic, de calcul economic, de adecvare la cerere – într-o structură dinamic adaptată celor mai urgente nevoi demonstrate de consumatori.

– nu există instrumentul calculului, pentru a proba rentabilitatea vânzării –, iar . . . – există tentația de a aluneca în corupție, de însușire a unor beneficii prezente conduce la preeminența propriului interes economic al celor ce organizează privatizarea.

Fixarea unui anumit preț minim de vânzare în licitațiile organizate și stabilirea unor condiții privind forța de muncă, investițiile ulterioare etc.

. . . , pentru ca întreprinderea să fie rentabilă, ceea

²⁵ În Negrescu (2002:19) se indică suma de 2.949,5 milioane dolari SUA ca indicând suma prețurilor de vânzare conform contractelor de privatizare pentru perioada 1996-2000, din care 2.545,2 milioane dolari SUA încasate.

²⁶ Lucrurile au stat asemănător în Cehoslovacia și Polonia, cf. Harmathy (1994:40).

²⁷ Să amintim aici cazul Romtelecom, care s-a bucurat de monopol pe piața telefoniei fixe între momentul privatizării parțiale 1998 (vânzarea a 35% din acțiuni către grupul elen de telecomunicații OTE) până în 2003.

ce ar nega obiectivul primordial al privatizării²⁸. Aceasta nu înseamnă că investitorilor străini nu li s-au impus condiții neconforme cu piața²⁹.

Un aspect suplimentar l-a constituit achitarea de către cumpărător a datoriilor bugetare acumulate de întreprinderile ce au făcut obiectul privatizării; în fond, administrarea defectuoasă de către stat a propriilor întreprinderi a condus la acumularea pierderilor. Se pierde astfel din vedere că proprietarul (ilegitim în acest caz, statul) poartă povara pierderilor, după cum beneficiază și de profituri. În fond, acoperirea pierderilor trecute nu reprezintă decât o modalitate de ridicare a prețului³⁰.

Am văzut mai sus motivele pentru care reforma proprietății este necesară. Este însă ea și suficientă pentru a vorbi despre o societate liberă și, din punct de vedere economic, despre piață liberă? Ar trebui să amintim aici rolul important al dereglementării, al eliminării privilegiilor speciale de monopol acordate de stat anumitor persoane fizice sau juridice în detrimentul altora, al eliminării controlului prețurilor etc. Reglementarea oricăror domenii de activitate presupune stabilirea unor obstacole în calea exercitării libere a drepturilor de proprietate. Chiar în absența refacerii depline a instituției dreptului de proprietate, dereglementarea vieții economice reprezintă o condiție necesară a economiei de piață.

Dezbaterea are sens într-un context al tranziției operate de stat, cu mijloacele sale, potrivit planurilor sale. Desigur că inițiativa de dereglementare, de retragere de pe piață le aparține celor ce dețin puterea politică – sub presiunea fie a propriei reconversii ideologice, fie sub presiunea – preferabil pașnică – a populației într-o masă critică liberală. În această zonă, nu putem găsi motive suficiente, di punct de vedere etic și economic, pentru continuarea reglementării și nici pentru impunerea unor noi intervenții coercitive etatiste, sub falsa motivație a „îndulcirii” tranziției.

Pierderile de bunăstare inerente schimbărilor la nivelul proprietății pe care le implică privatizarea și celelalte consecințe economice ale tranziției – o nouă structură a producției etc. – nu pot reprezenta argumente suficiente pentru încetarea parțială sau totală a revenirii bunurilor în posesia proprietarilor de drept. În fond, su tonDÎ, daDfă ritățiD, exsD□a

resurselor desocializate, retalierea cuvenită victimelor, solicitarea totală sau parțială a acesteia – în care populația însăși are un cuvânt de spus în ceea ce privește ritmul restabilirii proprietății personale.

Reforma proprietății și dereglementarea, ca manifestări concrete ale retragerii totale sau parțiale a statului din economie, antrenează efecte internaționale dinamice benefice, prin exercitarea unei presiuni spre liberalizare și în celelalte țări, cu care se stabilesc relații economice, efecte asemănătoare celor pe care le-ar exercita secesiunea.

Aceasta înseamnă că strategia liberalizării unilaterale³¹ este teoretic și practic fezabilă, și poate că singura realizabilă într-un context internațional altminteri favorabil centralizării politice și controlului politic al economiei. Exportul de capital și de talent antreprenorial va avea ca efect, în țările mai puțin liberale, decapitalizarea și restrângerea activității productive în țările mai puțin liberale, ca urmare a perspectivele de câștig pe care reforma economică le promite.

Diminuarea bazei de impozitare va impulsiona guvernele – care urmăresc prin definiție cel puțin păstrarea dacă nu sporirea veniturilor fiscale - printr-un proces de contagiune pozitivă, poate chiar ideologică, să aplice politici mai liberale, favorabile liberei întreprinderi.

11.4 „Managementul” monetar: leul în tranziție

În ultimul deceniu de guvernare comunistă, emisiunea monetară menită să astupe „găurile negre” din economie – ineficiența coloșilor industriali răsăriți la comandă politică și nu pentru a servi nevoile populației – aproape s-a dublat. Aceasta, în vreme ce cantitatea de mărfuri produsă a stagnat, în ciuda relatărilor triumfaliste despre înregistrarea unor producții record de la an la an.

O asemenea expansiune a masei monetare nu s-a reflectat în creșterea prețurilor, care erau „înghețate” arbitrar, ci mai degrabă în creșterea cozilor pentru cumpărarea mai tuturor produselor. Mai simplu spus, oamenii aveau din ce în ce mai mulți bani, însă pe „piață” erau tot mai puține bunuri pe care să le cumpere. În acest context, liberalizarea prețurilor de după 1990 nu a făcut decât să elibereze mecanismul de echilibrare a cererii și ofertei, ceea ce a condus, firesc, la creșterea puternică a prețurilor.

Contrar interpretării majorității analiștilor și comentatorilor, schimbarea politică din 1989 nu a adus cu sine reconstruirea instituțiilor monetare pe principiile economiei de piață. Nu putem vorbi despre existența unui proces de liberalizare în domeniul monetar, așa cum am putea vorbi de unele reforme de liberalizare în diferite domenii ale economiei.

Desigur, sistemul financiar-bancar al României a suferit transformări profunde, numai că acestea nu pot fi încadrate conceptual în reforma generală menită să instaureze economia de piață. Tocmai din acest motiv, titlul secțiunii de față este dat de ideea de „management monetar”, mai degrabă decât de cea a „reformei”.

Economia României a trecut, în realitate, de la un sistem de natură

³¹ A se vedea, de pildă, exemplul Lituaniei.

rol pur decorativ (alocarea creditului era complet centralizată), la un nivel ridicat, asemănător cu majoritatea celor existente în lume la ora actuală. Bineînțeles, această trecere nu a avut loc brusc, ci gradual. Astfel, în prima parte a anilor '90 s-au practicat pe scară relativ importantă credite direcționate, cu dobândă preferențială, în special pentru agricultură și export, din emisiunea băncii centrale. Astfel de credite distorsionează alocarea resurselor în economie prin favorizarea netransparentă a unor sectoare în dauna celorlalte³².

O măsură intervenționistă agresivă care a marcat istoria financiară post-revoluționară este reprezentată de „naționalizarea valutei” din toamna anului 1991. Pe fondul unei crize economice și politice grave, credibilitatea monedei naționale a scăzut drastic. Pentru a finanța importurile de combustibili, guvernul a fost nevoit să oblige agenții economici să schimbe valuta în lei, la un curs de schimb arbitrar (mult mai scăzut decât cel de pe piață).

Anii 1992-1993 reprezintă, poate, cea mai neagră perioadă a „managementului” monetar post-decembrist. Turarea tiparniței de bani a transformat necesara ajustare a prețurilor într-o nefastă și păguboasă hiperinflație. Scăderea valorii leului într-un ritm anual de 200-300% a dus la prăbușirea încrederii în moneda națională și la abandonarea ei, practic, de o parte importantă a populației.

Este demn de remarcat că nivelul maxim al ratei dobânzii a urcat doar până la 70-80%, cu alte cuvinte s-a înregistrat o rată reală a dobânzii puternic negativă, ceea ce a generat sărăcirea masivă a unei largi părți sociale.

De pe urma exproprierii inflaționiste a oamenilor care aveau depozite de economii la CEC, de exemplu, au avut de câștigat grupurile de interese coalizate în jurul întreprinderilor de stat nerentabile: vechii directori, care considerau întreprinderea drept propria moșie, împreună cu liderii sindicali, care au început să vândă tot mai scump voturile munci-torilor noii clase de politicieni.

Impulsionate de creșterea masei monetare (cu 141% în 1993), anticipările inflaționiste tot mai mari au intensificat viteza de circulație a banilor, ceea ce a dus la accelerarea creșterii prețurilor până la un nivel aproape incontrollabil.

	1991	1992	1993	1994	1995
Masa monetară (%)	22	101.2	79.6	141	138.1
Prețurile de consum (%)	37.7	222.8	199.2	295.5	61.7
M2/PIB	55,7	27,4	20,1	13,8	13,3
Viteza de circulație a banilor	1.67	2.13	3.25	4.48	4.68

Sursa: Brăilean (1998:131), Dăianu (1999:343)

Scăderea cererii de bani ilustrată prin reducerea raportului dintre

³² Două entități financiare au fost utilizate în mod special pe post de canal de transmisie al injecțiilor monetare către grupurile privilegiate politic: Bancorex și Banca Agricolă. Aceste două bănci au înregistrat pierderi imense și, în cele din urmă, și-au încetat funcționarea. La un moment dat, subvenția implicită generată de creditele BNR acordate agriculturii ajunsesse la 10 la sută din PIB, nu întâmplător chiar în anul 1993, anul în care s-a înregistrat cea mai ridicată rată a inflației (Isărescu, 2003).

masa monetară și PIB a făcut ca publicul să dețină în 1994, paradoxal, doar un sfert din lichiditățile de care dispunea în 1990. Reducerea cererii de bani și derapajul tot mai evident pe panta hiperinflației a forțat autoritățile monetare să corecteze politica monetară începând cu sfârșitul anului 1993. BNR a sporit drastic rata dobânzii de refinanțare și, relativ curând, rata dobânzii practică de bănci (aproape 100% în primăvara lui 1994) a ajuns real pozitivă. Evoluția dobânzilor a stopat retragerile masive de lei din bănci și a calmat creșterea prețurilor și degringolada cursului de schimb. Din păcate, după mai puțin de un an, firava tendință de „stabilizare macro-economică” a devenit foarte repede amenințată de „relaxarea politicii monetare”.

În 1995, BNR a pompat în economie cantități uriașe de lichidități profitând de apatia anticipărilor inflaționiste ale populației. Creșterea masei monetare cu peste 70%, în timp ce nivelul prețurilor a sporit doar cu 28%, a fost denumită eufemistic „remonetizare”³³. În realitate, „remonetizarea” a însemnat acordarea de lichidități întreprinderilor de stat neperformante, ceea ce a permis creșterea PIB „real” – de fapt, a producției sectoarelor energofage, a stocurilor și a importurilor.

De asemenea, trebuie remarcată o altă justificare pentru umflarea ofertei de bani, anume salvarea de la prăbușire a băncilor Credit Bank și Dacia Felix (pentru aceasta, BNR a pompat în cele două bănci aproape 400 de milioane de dolari. Această acțiune a fost motivată evident prin argumentul că falimentul celor două bănci ar fi dus la declanșarea unei panici bancare de anvergură.

În ultima parte a anului 1996, prețurile au început să reflecte în sfârșit expansiunea puternică a masei monetare întreprinsă de BNR: rata lunară a inflației a ajuns la periculosul nivel de 10% lunar. Situația financiară a țării era și mai neagră, dacă luăm în calcul mărimea deficitului bugetului consolidat – peste 8% din PIB – și rezervele valutare ale băncii centrale – de numai 0,7 miliarde de dolari.

Fragilitatea situației economice era reflectată, poate cel mai bine, în subrezenția sistemului bancar. Volumul creditelor „neperformante” constituie un indicator important al solidității sistemului bancar. După 1990, ponderea acestor credite în portofoliul băncilor a crescut de la an la an, până a atins uluitorul nivel de 71,7% în anul 1998. Însumate, aceste împrumuturi depășeau de trei ori capitalul băncilor, ceea ce a determinat chiar BNR să afirme că starea sistemului bancar este una de „virtual faliment”.

„Îmbolnăvirea” băncilor a reprezentat, poate, proba cea mai elocventă a jafului indirect practicat de grupurile de interese care au acaparat puterea politică după 1990. La 7 ani de la începerea procesului de lichidare, cazul Bancorex stă și astăzi drept mărturie. Sub masca împrumuturilor pentru investiții s-au scurs din bancă sute de milioane de dolari către ceea ce presa a numit ulterior „datornici cu epoleți” – foste persoane angrenate în agențiile represive și de conducere ale regimului comunist. Astfel de persoane, „tot ei”, au profitat rapid de șansa pe care contextul instituțional post-decembrist le-a oferit-o de a deveni „miliardari de carton”³⁴.

Însănătoșirea sistemului bancar prin reducerea drastică a ponderii creditelor neperformante s-a făcut în bună măsură prin preluarea la datoria

³³ vezi Dăianu (1999), p. 323 și următoarele.

³⁴ Presa a relatat pe larg, la vremea respectivă, „devalizarea” sistemului bancar. Vezi, ... , 18 septembrie 2006, p. 2-3, pentru un rezumat al falimentării Bancorex.

publică a creditelor „putrede” de la cele mai afectate bănci. Această operațiune a însemnat redresarea sistemului bancar cu prețul suportării pierderilor de către populație, prin impozite și inflație. Astfel, în 1997, statul a preluat la datoria publică creditele neperformante ale Băncii Agricole și Bancorex, prin conversia acestora în titluri de stat. Mărimea acestui transfer – aproximativ 1 miliard de dolari – a reprezentat numai partea vizibilă a aisbergului exproprierii celor eficienți în favoarea grupurilor de interese din agricultură, a „găurilor negre” din industrie și a „firmelor-căpușă” combinate cu acestea.

Anul 1999 a reprezentat un moment care putea devia sistemul monetar românesc în direcția pieței libere, dar, din păcate, acest moment nu a fost exploatat eficient³⁵. În acel an, guvernul trebuia să plătească în contul datoriei externe suma de 2160 milioane de dolari, ceea ce depășea rezerva valutară a BNR. Lipsa credibilității externe a aruncat practic țara în pragul unei crize financiare majore. În acel moment, în atenția opiniei publice a ajuns ca aranjament instituțional alternativ celui al băncii centrale.

Deși adoptarea acestui consiliu monetar ar fi contribuit la însănătoșirea sistemului monetar prin îndepărtarea statului de la frâiele politicii monetare, pierderea „independenței monetare” a fost prezentată de către detractorii consiliului monetar drept un preț prea mare de plătit.

Dezbaterea – firavă, de altfel – dintre susținătorii autorității politice care au refuzat să predea „armele” politicii monetare și partizanii - extrem de puțini la număr - ai consiliului monetar a demonstrat elocvent că societatea românească nu a fost pregătită să abandoneze iluziile electorale fabricate și vândute de clasa politică, în ciuda falimentului sistematic al acestora³⁶.

Publicul a refuzat ideea de a fi întreprins un pas mai clar în direcția liberalizării monetare, la fel cum a respins luarea unor măsuri radicale privind reforma economică în general. Rezultatul a fost reinflamarea inflației, care a ajuns în 1999 la 54,8 de la 40,6% în anul anterior și păstrarea palmaresului de economie cu cea mai ridicată rată a inflației dintre toate economiile vecine, care experimentau trecerea de la socialism la capitalism.

³⁵ Mai bine-zis, clasa „experților” economici însărcinați să gestioneze imaginea publică a autorității politice a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a convinge publicul larg de importanța menținerii instituțiilor monetare existente.

³⁶ Isărescu (2003, p. 15) afirmă în legătură cu această dezbatere: „Varianta cea mai rigidă, cea a Consiliului Monetar, pare în acest context cea mai puțin atrăgătoare, argumentele în acest sens putând fi rezumate, în câteva cuvinte, astfel: Consiliul Monetar obligă la numeroase măsuri deosebit de dure în plan fiscal și al politicii de venituri, iar economia devine extrem de vulnerabilă la șocuri externe. Dacă măsurile de ordin intern nu sunt aplicate, Consiliul Monetar eșuează, așa cum s-a întâmplat în Argentina, fără a se fi cules roadele urmărite. Dacă măsurile de ordin intern sunt adoptate, dispare însăși necesitatea unei formule atât de drastice cum este Consiliul Monetar”. La o analiză atentă, sensul argumentului de mai sus este greu de înțeles. Cineva ar putea susține, la fel de bine, că „semaforizarea intersecțiilor presupune forțarea automobilistilor să își adapteze corespunzător comportamentul rutier. Dar, dacă automobilistii își iau oricum toate măsurile de precauție, semaforizarea nu este necesară”. Dintr-o perspectivă mai largă, orice regulă de drept este inutilă dacă lumea se comportă deja așa cum presupune aceasta. Însă această observație nu justifică sofismul argumentației care, după cum am văzut, poate fi folosită pentru abandonarea reguli sau instituții.

Țara	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Bulgaria	23,8	338,6	91,3	72,8	96,6	62,2	123	1044,7
Cehia	9,7	52	11,1	20,8	9,9	9,1	8,8	8,5
Croația	609,5	123	665,5	1517,5	97,5	2	3,5	3,6
Polonia	585,8	70,3	43	35,3	32,2	27,8	19,9	14,9
Slovacia	10,8	61,2	10	23,2	13,4	9,9	5,8	6,1
Slovenia	551,6	115	207,3	32,9	21	13,5	9,9	8,4
Ungaria	28,9	35	23	22,5	18,8	28,2	23,5	18,5

Țara	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bulgaria	18,7	2,6	11,4	4,8	3,8	5,6	3,2	-
Cehia	10,7	2,1	3,9	4,1	2,2	2,25	2,8	1,5
Croația	5,7	4,2	6,2	4,9	2,2	1,8	2,5	2,9
Polonia	11,8	7,3	10,1	3,6	0,8	1,7	4,4	3,6
Slovacia	6,7	10,7	12	7,2	3,5	8,4	7,5	2,8
Slovenia	8	6,1	8,9	8,4	7,5	5,6	3,7	3,4
Ungaria	14,2	10	9,8	9,2	5,3	4,7	6,8	4

Sursa: IMF, International Financial Statistics

Un alt moment marcant al politicii monetare din ultimii ani constă în denominarea monedei naționale („tăierea” a patru zero-uri de pe ban-cnote). Facerea „leului greu” a fost prezentată și susținută pe motiv că va contribui la scăderea ratei inflației, va ușura calculele economice și va apropia – ca valoare – leul nou de moneda unică europeană.

Există un mare număr de întrebări fără răspuns în legătură cu denominarea leului. De exemplu, dacă tăierea zerourilor duce în sine la încetinirea creșterii prețurilor, de ce nu s-a întreprins această măsură atunci când inflația a cunoscut cel mai ridicat nivel? Sau, invocând un alt motiv în favoarea denominării, dacă această politică ușurează calculul economic și facilitează compararea prețurilor românești cu cele din UE, de ce nu se renunță definitiv la moneda națională în favoarea euro?

În realitate, denominarea leului nu poate fi socotită drept o măsură care vine în sprijinul funcționării economiei de piață, ci mai degrabă o încălcare suplimentară a drepturilor de proprietate privată. Dar de ce să includem, însă, denominarea în rândul agresiunilor? Este încălcată cumva proprietatea legitimă a cuiva? Întrebarea relevantă este următoarea: renunță Banca Centrală, prin această măsură, la vreuna dintre atribuțiile sale ce sunt asociate, în calitate de instituție a statului, agresiunii? Desigur că nu. Renunță Banca Centrală la monopolul asupra tipăririi de bani? Adoptă ea măsuri de reafirmare, dacă nu chiar de restabilire a distincției naturale dintre contractul de depozit și cel de împrumut, fapt ce ar pune capăt legitimității practicării rezervelor fracționare și, implicit, expansiunii creditului? Renunță măcar la impunerea leului ca mijloc legal de plată? Sau lasă absolut liberă formarea cursurilor de schimb? În niciun caz. Oficial, Banca Centrală se înfățișează ca o victimă, ce poartă povara principală a acestei măsuri, anume costurile legate de tipărirea banilor. Nu este greu de imaginat cum vor fi acoperite aceste cheltuieli: fie din taxele percepute, fie prin tipărirea de monedă – ambele mijloace aduc atingere drepturilor legitime de proprietate (Costea, 2005).

În ultimă instanță, denominarea este un mijloc intervenționist pentru atingerea, îndoielnică, a unui obiectiv dificil de apreciat: diminuarea

anticipărilor inflaționiste. Încercarea de a tempera inflația prin recursul la resorturile psihologice ale publicului oferă mai degrabă măsura incapa-cității autorității politice de a se abține de la deschiderea robinetului cu bani. Denominarea nu constituie, astfel, nicio garanție împotriva inflației viitoare; din contră, ea poate reprezenta un instrument perfid de perpetuare a erorii colective că moneda etatistă poate fi sănătoasă.

Pe de altă parte, denominarea atrage și costuri însemnate. Reconfigurarea programelor de calculator și tipărirea noilor bancnote a presupus costuri însemnate. Cea mai bună dovadă că aceste costuri nu pot fi trecute cu vederea este, paradoxal, tocmai faptul că cheltuielile BNR cu denominarea sunt considerate secret de stat și nu au fost încă făcute publice.

În concluzie, este interesant de remarcat că, prin această propunere, Banca Națională recunoaște implicit adevărul esențial că

„... că derularea schimburilor de bunuri și servicii pe piață contra monedă poate fi realizată de o cantitate oarecare de monedă, cu alte cuvinte că orice cantitate de monedă este optimă. Aceasta este echivalent cu a spune că, într-un sistem cu monedă fiduciară, sporirea masei monetare – prin orice mijloace s-ar înfăptui ea – nu are nicio justificare economică.

În cele din urmă, după mai bine de un deceniu de manipulare monetară grosolană, România a intrat pe un făgaș dezinflaționist clar. Astăzi, performanța politicii monetare constituie unul din cele mai apreciate capitole ale realizărilor politicii economice. Dincolo de scepticismul cu care trebuie să privim întotdeauna rezultatele managementului monetar etatist, se pune totuși următoarea întrebare: în ce măsură încetinirea inflației este rodul măiestriei guvernului și a guvernatorului băncii centrale, mai degrabă decât consecința inevitabilă a încorsetării la care a fost supus statul român în ceea ce privește posibilitatea utilizării pârgurilor monetare pentru expropriere și redistribuirea inflaționistă?

Într-un anumit sens, răspunsul este relativ simplu. După un deceniu de inflație, hiperinflație, dezinflație și apoi iar inflație, cicluri electorale și supraveghere apatică și îngăduitoare a funcționării băncilor, guvernatorul BNR nu poate merita, într-adevăr, altceva decât premiul pentru cel mai longeviv bancher central din lume. Ceea ce s-a și întâmplat. În toți anii tranziției, banca centrală a eșuat în a juca rolul de instituție independentă de puterea politică și de grupurile de interese țesute în jurul acesteia. Lăsând la o parte perioada de timp în care conducătorul acestei instituții a fost și șeful guvernului, activitatea guvernatorului BNR s-a încadrat perfect în proverbul potrivit căruia președintele băncii centrale trebuie să cola-boreze cu guvernul, altminteri și-ar pierde independența.

În ceea ce ne privește, experiența recentă în materie de inflație este lăudabilă, dar ea ar trebui pusă în principal pe seama presiunilor economice și politice, atât interne cât și externe. Perspectiva integrării europene reprezintă factorul care a disciplinat comportamentul statului român și a pavat drumul către însănătoșirea monedei naționale.

Capitolul 14

ROMÂNIA, ÎNCOTRO?

Proiectul integrării europene presupune, în esență, adoptarea principiilor fundamentale care definesc economia de piață – liberă concurență cu respectarea dreptului de proprietate privată – concomitent cu sporirea gradului de responsabilitate a autorității politice în cheltuirea banilor publicului. Înlocuirea constituției economice a statului român cu „aquis”-ul comunitar este o experiență benefică dar, în același timp, fragilă, mai ales dacă avem în vedere tendința de centralizare a deciziilor politice la nivelul unui preconizat super-stat european. Pe de o parte, perspectiva deschiderii frontierelor, liberei circulații a bunurilor, capitalurilor și forței de muncă este de natură să consolideze economia de piață incipientă din România. Pe de altă parte, ipoteza unificării (centralizării) politice generează spectrul respingător al renașterii statului Leviathan. Numai prin înțelegerea corectă a implicațiilor complexe și pe termen lung ale integrării europene putem cultiva prosperitatea, respectiv îngrași rolul politicului în societate.

14.1 Planul A: integrarea în Uniunea Europeană

Majoritatea zdrobitoare a celui mai însemnat val de lărgire a Uniunii Europene este reprezentată de țări care au aparținut fostului bloc comunist: opt țări care au aderat în 2004. Proporția este și mai covârșitoare dacă avem în vedere că România și Bulgaria, care vor deveni membre ale UE de la 1 ianuarie 2007, au fost și ele parte a aceluiași bloc.

Caracterul socialist-etatist al economiilor estice este fundamental în cel puțin trei planuri: (1) el explică eșecul economic major al zonei; (2) furnizează cheia înțelegerii procesului de reformă și transformare instituțională; (3) constituie punctul de plecare pentru înțelegerea semnificației economice a aderării la UE pentru toate aceste țări ale Europei Centrale și de Est.

În secțiunea de față ne propunem să discernem asupra efectelor economice generale ale aderării în planul performanțelor economice ale țărilor angajate recent în extinderea UE, acordând o atenție specială României.

Aderarea poate fi privită ca o fațetă – poate cea mai importantă – a efortului intern de reformă economică. Este oare „... ” o opțiune viabilă sau integrarea reprezintă doar un proces mânat de „voința politică” a elitelor occidentale și a celor autohtone?

O privire comparativă asupra gradului de libertate cje propoAlPe din

care așează integrarea în rândul factorilor stimulatori ai dezvoltării economice și, în consecință, ai performanței economico-mice.³⁷

Concluzia pe care tocmai am formulat-o scoate în relief un alt aspect fundamental: integrarea are o dimensiune, o miză economică reală; ea poate acționa ca un factor catalizator pentru dezvoltare („dezvoltare prin integrare”), nu este o simplă decizie politică fără fundament economic³⁸.

Am dori aici să facem o mică digresiune și să examinăm mai îndeaproape această teorie a „deciziei politice”. Susținătorii acestei idei ajung întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, la ceea ce am putea numi „argumentul disparităților sau al nivelurilor diferite de dezvoltare”. În opinia lor, integrarea³⁹ este benefică numai în măsura în care țările participante au niveluri egale sau apropiate de dezvoltare. Analogia pe care o au în minte e aceea a unui meci de box: lupta ar fi inegală dacă nu s-ar desfășura în limitele aceleiași categorii. Economiiile estice (sau cele „periferice” în general) ar trebui mai întâi să crească economic (prin rețeta mult râvnită în plan politic: protecționism și intervenție guvernamentală generalizată) și abia apoi să se integreze. Altfel, „libertatea” din spațiul european le-ar dis-truge.

O altă linie de argumentație este următoarea: România are nevoie de infuzii masive de fonduri pentru a se putea dezvolta, fonduri care nu sunt disponibile. Uniunea Europeană ia o „decizie politică” de a ne primi ca membri, urmând să pompeze apoi sume considerabile pentru „dezvoltare”.

Ce se poate răspunde? În primul rând, economia nu este nici meci de box, nici concurs de frumusețe. În al doilea rând, „rețeta de dezvoltare” este o rețetă pentru dezastru. Și în al treilea rând, că deversarea de fonduri într-un mediu intervenționist înrăutățește, nu îmbunătățește situația.

Așa cum am arătat pe parcursul întregii lucrări, proprietatea privată și libertatea economică sunt singurele capabile să asigure o alocare rațională a resurselor. Indicele libertății economice este o ilustrare empirică a acestui adevăr fundamental. Gradul ridicat de intervenție în economie este responsabil de statutul de „periferie” al economiilor estice, nu lipsa de fonduri și nici alți factori, precum „accesul la piață”. Integrarea este un proces favorabil dezvoltării tocmai pentru că diminuează aceste bariere birocratice în calea liberei întreprinderi.

Aceasta este semnificația economică fundamentală a integrării: o realocare masivă de resurse ca urmare a rolului mai mare jucat de proprietatea privată (Spiridon, 1998); o nouă diviziune a muncii prin schimbarea regimului proprietății și prin deschiderea către piețele externe. Ea nu are nimic de-a face cu intrarea în ring a unui boxer de categoria „muscă”. În

³⁷ Expresia „în general” reflectă faptul că s-ar putea ca nu orice reformă internă generată de aderare să fie un pas înainte în raport cu situația anterioară și, mai mult, având în vedere reformele profunde în care s-au angajat unele țări, de exemplu Estonia, „europenizarea” ajunge chiar să nu echivaleze cu o reducere a intervenției. Vom argumenta că modelul european însuși e suficient de nonintervenționist (în raport cu grupul noilor țări membre) încât să genereze o masă critică de reforme aducătoare de performanță economică. Dacă luăm în calcul nu numai caracteristicile obligatorii ale modelului, ci și șirul de domenii cu „cooperare voluntară”, modelul european nu lasă multe domenii neatinsse. Și o ultimă observație: considerentele economice nu sunt singurele care contează în balanța deciziei privind integrarea. Chiar dacă pentru Estonia, de exemplu, aderarea înseamnă pași înapoi în sfera libertății economice, considerente cum ar fi securitatea înclină balanța în favoarea aderării.

³⁸ Precizăm că dezvoltarea prin integrare nu înseamnă dezvoltare după integrare, ci adoptarea setului de reforme pe care le presupune integrarea.

general, „disparitățile” sunt rezultatul predictibil al diferențelor mari de regim economic, nu rezultatul „funcționării inechitabile a pieței”⁴⁰.

Asumarea modelului european presupune satisfacerea unui set de condiții a căror esență este aceeași, deși forma de prezentare diferă:

I) o primă formulare privește trei condiții și anume: 1) condiții politice; 2) adoptarea acquis-ului; 3) atingerea capacității administrative de aplicare a

II) o a doua formulare cuprinde: 1) condiții politice; 2) economie de piață funcțională; 3) capacitatea de a face față presiunilor concurențiale din UE; 4) capacitatea de a adera la obiectivele Uniunii Economice și Monetare.

Adoptarea onestă a -ului echivalează, în cazul României, cu o reformă serioasă a birocrăției statale și a hățișului legislativ. Între altele, rezultatele acestor reforme ar fi reducerea corupției și a barierelor în calea liberei întreprinderi. Însă reglementările europene vor acționa și în sensul creării unui mediu de afaceri mai concurențial și mai favorabil inițiativei private, românești sau străine. Dăm aici numai câteva exemple:

1) adoptarea politicii comerciale comune presupune o reducere a barierelor vamale în calea importurilor de produse industriale. Importurile industriale mai ieftine vor afecta economia românească în trei feluri: prin sporirea nivelului de trai (dacă bunurile industriale importate sunt bunuri de consum); prin sporirea eficienței unor ramuri (importuri de factori de producție mai ieftini); și/sau prin spargerea unor monopoluri interne, bazate pe privilegii și care atrăgeau factori rari, o parte dintre aceștia (cei mai mobili) fiind eliberați și alocați către ramuri cu avantaj comparativ⁴¹;

2) concentrarea mai mare pe proprietate privată și concurență pe

⁴⁰ Din nou „în general”, pentru că libertatea economică explică diferența de dezvoltare dintre România și Germania, însă nu și pe aceea dintre Germania și Muntele Athos. Cei de la Athos dispun de libertate, însă nu-i interesează aspectul prosperității materiale.

⁴¹ Cu cât economia românească este mai „de piață funcțională”, cu atât realocarea resurselor va fi mai rapidă. Această reconfigurare sau renaștere a economiei poate fi anulată de barierele statale în calea circulației factorilor, mișcarea antreprenorială de realocare fiind înlocuită de creșterea listelor cu șomeri sau de proiecte de lucrări publice menite a combate șomajul. A se vedea o excelentă analiză a relației rigiditate/bariere birocratice – realocare. Reformele sunt legate, interdependente, formează un tot, existând un prag critic de reforme pentru o reajustare reală. Teama de importuri și controlul guvernamental al restructurării sunt cele mai importante dogvedted celr □□2ază N,42ea t□□2zvol□□tecoad roce42

piața energiei;

3) serviciile de telecomunicații vor trece prin același proces de intensificare a concurenței;

4) politica în domeniul concurenței va avea ca rezultat parțial eliminarea subvențiilor sectoriale sau, mai general, neutralizarea politicii industriale selective;

5) instabilitatea legislativă cronică - motiv de nemulțumire constantă pentru investitorii străini - va fi de domeniul trecutului acolo unde vom avea directive sau regulamente europene. Menținerea și dezvoltarea -ului este un element cheie al construcției europene: „acest lucru este vital pentru dezvoltarea încrederii între statele membre și la nivelul mediului de afaceri, în stabilitatea normelor pieței interne. O revizuire politică ar duce la o incertitudine foarte costisitoare referitoare la mediul juridic în care firmele ar trebui să profite de oportunitățile pieței unice”, arată (Pelkmans, 2003:26).

Economiile din estul și centrul Europei sunt economii emergente, pentru care progresul economic și răspândirea prosperității pe calea pieței ar putea fi de mai mare însemnătate decât, de exemplu, protejarea etatistă a intereselor consumatorilor, securitatea locurilor de muncă sau diferite aspecte legate de protejarea mediului. De altfel, există recunoașterea faptului că aplicarea reglementărilor europene în domeniul muncii, al agriculturii și al mediului înseamnă costuri imense, care ar vicia potențialul de creștere economică.

În agricultură, combinația de reglementare și transferuri ar genera pentru România, așa cum afirmă Dragoș Negrescu (2001:24), „o distorsionare a alocării resurselor de proporții planetare”. Sunt totuși câteva elemente care atenuează efectele negative: caracterul puternic intervenționist al actualelor politici agricole din România (schimbarea nu va fi una „cuantică”); posibila reformă a PAC, generată de presiuni interne, lărgire și negocierile pe agricultură din OMC.

Reglementările de mediu, în măsura în care ar fi aplicate rapid în România, ar avea cel mai mare potențial de reducere a performanțelor economice prin standardele înalte și cheltuielile prohibitive pe care le implică pentru firme și pentru buget. În general, poziția UE în negocierile de aderare a fost una rațională, acordând perioade de tranziție lungi pentru mediu. Să sperăm - deși șansele nu sunt mari - că abordarea europeană actuală (proprietate publică asupra aerului, apei etc., plus standarde înalte, plus cheltuieli guvernamentale) va fi înlocuită cu una bazată pe extinderea drepturilor de proprietate.⁴² Chiar și numai recunoașterea reciprocă a standardelor, prin concurența pe care o generează între regimurile de reglementare din UE, ar avea potențialul de a reduce sau elimina standardele absurde prin preferința pe care producătorii ar manifesta-o pentru mediile de afaceri mai prietenoase (mai puțin intervenționiste).

Modelul european este unul favorabil creșterii economice pentru România, în special datorită faptului că, pe lângă stimularea unor elemente ale reformei proprietății, introduce o mai mare ordine în comportamentul guvernului: reduce tendința de reglementare excesivă și instabilitatea legislativă, disciplinează finanțele publice și pune la dispoziția românilor, pe termen mai lung, o monedă mai sănătoasă - euro.

⁴² A se vedea Rothbard (1982) pentru problemele definirii și extinderii drepturilor de proprietate asupra resurselor naturale, în prezent comune.

Aceste criterii de convergență nominală, cum mai sunt ele numite, împreună cu momentul potrivit pentru adoptarea euro, fac obiectul unor discuții intense în mediile economice din România.

În opinia unei părți importante a opiniei publice românești, criteriile de convergență nominală sunt incompatibile cu creșterea economică, în general și cu obiectivul „convergenței reale”, în particular (diminuarea decalajului de dezvoltare dintre România și UE-15). Potrivit acestei concepții, asigurarea creșterii economice și a procesului de dezvoltare ar necesita o politică economică „activă”, „flexibilă”, „orientată spre creștere”. Această politică flexibilă nu ar fi compatibilă cu criteriile „rigide” de convergență nominală, în timp ce criteriile rigide de la Maastricht comit păcatul de a „lega mâinile guvernului” și de a compromite, astfel, performanța economică.

Această teorie pare a susține – nici mai mult, nici mai puțin – decât că iresponsabilitatea financiară la nivelul guvernului merge mână în mână cu creșterea economică și că disciplina financiară („legarea mâinilor guvernului”) este rețeta sigură pentru dezastru. O viziune inflaționist-keynesistă a dezvoltării, având în centru ideea creșterii bazate pe un guvern atotputer-nic, gata să suplinească în orice moment prin cheltuieli guvernamentale sau prin pompare de bani în economie orice „comportament suboptimal” al agenților economici privați, pare să completeze teoria sus-menționată. Toate aceste

Criteriile⁴⁴ nu constituie un set de condiții disparate, ci o încercare coerentă de limitare a managementului macroeconomic iresponsabil la nivel național, iresponsabilitate care ar pune în pericol imediat capacitatea Băncii Centrale Europene de a elabora o politică monetară sănătoasă și, pe termen mai lung, chiar existența euro. În privința finanțelor publice, avem două criterii: un deficit bugetar de cel mult 3% din PIB și o datorie publică de cel mult 60% din PIB. Două aspecte vom discuta aici: dacă aceste limi-tări au sens economic și situația României în raport cu aceste criterii.

Îndeplinirea sustenabilă a criteriilor ar însemna enorm pentru România. Performanțele României sunt încă departe de cerințele europene la aproape toate capitolele: inflație, rata dobânzii pe termen lung, curs de schimb. În ceea ce privește deficitul bugetar, credem că, în ciuda cifrelor încurajatoare (deficit bugetar în jur de 2-2,5% în ultimii ani), introducerea fondurilor „din afara bugetului” și luarea corectă în considerare a altor sume vor revela deficite mult mai substanțiale. Criteriul pe care România îl satisface cu siguranță este datoria publică. Nivelul actual se situează în jurul cifrei de 20%. Nu trebuie însă uitat faptul că România a făcut cu greu față rambursării datoriei la sfârșitul anilor '90 și că datoria internă a apăsat greu asupra pieței creditului și a absorbit la buget cea mai mare parte a resurselor de creditare din bănci pentru proiecte guvernamentale. O parte din privatizările făcute în acea perioadă se explică chiar prin nevoia de sume pentru plata datoriilor și nu prin dorința de transformare sistemică⁴⁵.

Opiniile conform cărora datoria publică a României este una mică și că putem folosi rezerva de 40% (până la 60%, limita cerută de criteriile europene) pentru stimularea activității economice și a creșterii interne sunt, în aceste condiții, foarte periculoase. România ar trebui să se concentreze pe reformarea mediului economic intern (din care criteriile de convergență nominală reprezintă o parte importantă), nu pe atragerea de credite externe pentru creșterea cheltuielilor guvernamentale. Reforma mediului de afaceri intern ar aduce capitaluri străine și ar revitaliza acumularea internă de capital, singurele soluții pentru asigurarea unei dezvoltări sănătoase.

Adoptarea euro nu reprezintă un panaceu, o soluție pentru toate problemele economiei românești. Însă adoptarea euro presupune delegarea atributului politicii monetare discreționare către Banca Centrală Europeană și înlocuirea leului cu euro, reforme care vor produce schimbări semnificative⁴⁶. Adoptarea euro este un lucru bun pentru că euro este o monedă mult

⁴⁴ Vezi și discuția din Pelkmans (2003:358-367).

⁴⁵ Vezi Dăianu (2000).

⁴⁶ Concurența între regimurile de reglementare se manifestă și pentru monede, cu siguranță. Existența unei monede solide - marca - era o acuză vie la adresa acelor guverne cu monede inflaționiste. Cea mai sănătoasă reformă monetară - una care ar fi ucis inflația pentru totdeauna - ar fi constat în combinația

. Această concurență era, din păcate, incompatibilă cu managementul monetar-fiscal inflaționist și cu modelul social-asistențial al statului bunăstării, pentru care finanțarea prin alte surse decât impozitele este esențială. Putem face o paralelă între cadrul în care funcționează BCE (inclusiv criteriile de convergență și cooperarea macroeconomică) și Constituția americană inițială: ambele sunt încercări de a împiedica arbitrarul statului să îmbrace forme hilare. Constituția americană nu a putut împiedica prea mult creșterea extraordinară a statului în USA; fără reforme serioase, cadrul monetar actual din Europa va sfârși în mâinile inflaționiștilor, eliberați acum și de constrângerea impusă de existența mai multor monede. Întreaga evoluție de după adoptarea euro - cu excepția performanțelor peste așteptări ale BCE - nu face decât să ilustreze „drumul american”: nerespectarea promisiunilor de reducere a datoriei publice, încălcarea pactului de stabilitate (privind limitarea deficitelor bugetare).

mai solidă decât leul, rezultat al unei politici monetare mai puțin expansioniste. Un prim rezultat pozitiv al adoptării euro și eliminării dis-

fundamentală a așa-numitei „economii a dezvoltării”, și anume că transferurile interguvernamentale efectuate pe cale bi/multilaterală și creditele externe atrase de guverne constituie un substitut pentru investițiile private de capital, fiind capabile să asigure creștere economică indiferent de tipul de sistem economic în care aceste resurse sunt pompate, este fundamental eronată, așa cum arată analizele dedicate acestui subiect din capitolele anterioare.

Cadrul european favorabil creșterii poate fi completat în interior printr-o reducere a poverii fiscale și prin alte măsuri în domeniul contribuțiilor sociale și al reglementărilor, cu scopul de a reduce presiunea etatistă asupra inițiativei private. Absența armonizării în domeniul fiscal și social lasă un instrument important în mâna autorităților naționale.

Modelul european, încă în conturare, ar trebui să evite în viitor tendințele de centralizare la nivel european a politicilor, acest lucru afectând puternic performanțele economice și locul viitoarei Europe pe scena internațională. România ar trebui să se manifeste încă de pe acum cu o poziție clară în privința opțiunilor de politică economică, opțiuni care să îi permită să se raporteze responsabil la evoluțiile viitoare din Uniune.

14.2 Planul B: capitalismul și concurența instituțională

Există, totuși, un preț al aderării la Uniunea Europeană. Acest cost nu se referă, așa cum ar putea crede unii, la faptul că România ar putea deveni „piață de desfacere” pentru produsele occidentale sau la faptul că guvernul român nu mai poate favoriza (privilegia) anumite industrii clientelare. Prețul integrării în U.E. îl reprezintă însăși pericolul confundării -ului comunitar cu rețeta instituțională optimă de dezvoltare pentru România.

În mod fundamental, așa cum rezultă din întregul demers al cărții de față, există doar două căi de alocare a resurselor în societate:

și . Cea economică reflectă procesul de interacțiune voluntară a indivizilor care urmăresc satisfacerea cât mai bună a propriilor interese. Pentru această „cale economică” am folosit ca sinonime conceptele mai cunoscute, cum ar fi „economie de piață” sau „capitalism”. Călea politică constă în folosirea mijloacelor de constrângere de către exponenții statului care urmăresc satisfacerea mai bună a propriilor interese. Pentru aceasta putem folosi ca sinonim termenul de „socializare”, „centralizare” sau, mai simplu, „planificare centrală”.

Pentru o foarte lungă perioadă de timp, economia României a însemnat alocarea forțată a resurselor prin directivele guvernului. Această stare de lucruri a persistat ani buni și după înlăturarea regimului politic comunist, sub forma unui intervenționism agresiv. Din nefericire pentru destinul economiei de piață, nici UE nu se păstrează în afara intervenției guvernului în economie, mai ales atunci când vine vorba ca elita politică europeană să-și exerseze proba de legitimitate.

Însă, după cum am arătat anterior, integrarea țării noastre în U.E. este benefică prin faptul că aranjamentul instituțional european slăbește mecanismul prin care caracatița aparatului politic stoarce averea membrilor

contractate de către guvern de la entități private din exterior și gestionate de el au efecte similare.

productivi ai societății, în folosul grupurilor de interese specializate în vânătoria de favoruri guvernamentale. Însă integrarea europeană este insuficientă, deoarece nu recunoaște și, în consecință, nu rezolvă problemele inerente ale folosirii mijloacelor politice pentru dobândirea de resurse. În ultimă instanță, puțini sunt cei care realizează de ce legislația și instituțiile comunitare sunt superioare celor autohtone. Cel mai adesea, se invocă „simplitatea”, „transparența” și „eficiența” superioară a instituțiilor U.E. în comparație cu cele românești⁵¹. În realitate, nu aceste criterii sunt decisive, ci gradul lor de compatibilitate cu ordinea economică a proprie-tății private, bazată pe libertatea neîngrădită de acțiune a indivizilor în cadrul dreptului de proprietate pe care îl dețin.

În loc să sesizeze acest lucru, publicul larg cade în iluzia de a considera că modelul comunitar este rețeta dezvoltării economice. U.E. posedă un cadru instituțional specific. Din moment ce vest-europenii se bucură de un nivel ridicat de trai, iar prosperitatea am arătat că este condiționată de calitatea instituțiilor, se deduce de aici că eșafodul instituțional european a învins în lupta istorică împotriva oponentilor săi ideologici. Din această perspectivă, tot ce are de făcut România este să realizeze acest „transplant instituțional”, adică să copieze legislația comunitară și să aștepte rezultatele.

Nimic nu este mai greșit. Teoria și practica economică ne-au demonstrat în repetate rânduri că avuția națiunilor a fost acumulată în măsura în care membrii lor au fost liberi să se îmbogățească, desigur, fără să aducă atingere proprietății semenilor prin încălcarea drepturilor legitime de proprietate. Este adevărat că, per ansamblu, așa cum rezultă din secțiunea anterioară, cadrul instituțional al UE este mai permisiv din punctul de vedere al libertății economice decât aranjamentul instituțional dezvoltat în România post-comunistă.

Istoric vorbind, încălcarea proprietății just dobândite, regulile birocratice sufocante și manipularea monetară discreționară au fost mult mai reduse în vestul continentului decât pe meleagurile noastre. Aceasta nu este doar o constatare abstractă. Puși în fața opțiunii de a alege statul căruia să îi devină contribuabili, milioane de est-europeni au „votat cu picioarele” părăsindu-și țara natală și emigrând în Occident. (sau, din punctul de vedere al statului, concurența fiscală) este cea care a determinat autoritățile politice din est să se alinieze, mai rapid sau mai lent, la modelul vest-european.

Însă această concluzie este problematică în noul context creat de extinderea U.E. Aderarea statelor est-europene la U.E. reduce sfera de manifestare a concurenței instituționale de care vorbim, ceea ce poate avea repercusiuni negative în viitor.

Există două modalități prin care guvernele naționale pot reacționa la generalizarea și intensificarea competiției: (1) cedarea în fața forțelor pieței sau (2) formarea unui cartel. Prima alternativă echivalează cu consolidarea libertății și crearea prosperității, în timp ce a doua erodează libertatea,

⁵¹ Aceste caracteristici nu surprind nici pe departe superioritatea legislației comunitare în raport cu scopul final – promovarea prosperității generale. Simplitatea și transparența legilor și a procesului legislativ nu reprezintă automat ceva bun. De exemplu, legea salariului minim și, pentru a fi consecvenți, orice lege privind fixarea administrativă a prețurilor este foarte simplă și clară. Iar dacă pedeapsa pentru nerespectarea ei este suficient de mare, legea este și „eficientă”, în sensul că va fi respectată probabil în toate cazurile. Economiiștii susțin, însă, aproape în unanimitate, că o astfel de normă are efecte negative puternice asupra procesului de creare a prosperității economice.

prezervă ... -ului instituțional și doar redistribuie averea.

... reflectă generalizarea concurenței instituționale, adică ajustarea spontană a aranjamentelor instituționale naționale în vederea îmbunătățirii competitivității și a performanțelor economice. În contextul globalizării, sistemele economice sunt predispușe la anumite adaptări și chiar la schimbări instituționale de amploare. În noile condiții,

... – concurența în planul regulilor – este consecința firească a inovațiilor tehnologice și organizaționale. Acestea au produs intensificarea fără precedent a mobilității internaționale a persoanelor și bunurilor și dezvoltarea explozivă a comunicațiilor. Astfel, oportunitățile pieței externe au devenit mult mai mari și valorificarea lor mai avantajoasă.

... . Aceasta derivă din convingerea elitelor politice europene că „Europa Unită”, armonizată, uniformizată politic și economic, va ține mult mai bine piept forțelor „distructive” ale globalizării. În această perspectivă numită – paradoxal – „democratică”, ... -ul comunitar ar reprezenta instrumentul perfect de armonizare prin transplant instituțional, prin preluare de corpus legis-lativ⁵².

Procesul de aderare, așa cum este conceput, se bazează pe consolidarea unei branșe executive specializate la nivel național, fapt ce favorizează componenta executivă a guvernământului. Aceasta derivă din faptul că procesul de negociere și de adoptare a normelor europene este, în realitate, un exercițiu administrativ, care are natura de a întări și mai mult fenomenul etatist în Europa, prin perpetuarea statului bunăstării (redistributiv) și a modelului economiei social(ist)e de piață – ale cărei performanțe economice sunt tot mai modeste. Faptul că întregul proces de extindere a UE a evoluat într-un stil pur elitist și tehnocratic a erodat suportul public și încrederea în procesul de integrare. Așa s-ar putea explica de ce, în problema extinderii, opinia publică în multe țări europene este mai puțin entuziastă decât declarațiile oficialilor de la Bruxelles.

Integrarea europeană actuală este echivalentul unui sistem de politici comune, negociate și adoptate treptat de guvernele europene. Acest proces nu rezultă din abolirea de principiu a restricțiilor politice ale sistemului economic, el nu poartă amprenta definitorie a pieței libere și a mecanismelor concurenței, în ciuda unor realizări importante în acest sens. Este vorba, mai degrabă, de o

... . Iar acest normativ politic a fost consfințit într-un aranjament economic și instituțional exportat, cu fidelitate cât mai mare posibil, țărilor membre și celor candidate la aderare.

Din perspectiva științei economice, Piața liberă și concurența sunt capabile să sporească prosperitatea europenilor fără necesitatea de a

⁵² Birocrația de la Bruxelles (eurocrația) a dezvoltat anumite forme de coordonare ierarhică și armonizare administrativă (care înseamnă, de fapt, standardizare) în aproape fiecare domeniu al politicii publice. Adoptarea celor 97.000 de pagini de legislație europeană înseamnă import de instituții, structuri administrative, practici legale și politici economice. ... -ul comunitar ilustrează probabil cel mai bine cum legislația a devenit instrument de guvernare, ceea ce creează o discrepanță insurmontabilă între Legislație (reglementarea modului de guvernare) și Lege (aplicarea regulilor de drept prin separarea binelui de rău). De asemenea, proiectul Constituției Europene (cea mai lungă și mai politizată constituție din toate timpurile – 270 de pagini și 70.000 de cuvinte, față de cele doar 17 pagini și 4.500 de cuvinte, cât are Constituția SUA) reprezintă un exemplu clar de centralism european și la nivel politic, nu doar economic și instituțional.

reglementa până și mărimea, forma și grosimea fructelor și legumelor, așa cum se întâmplă în cazul legilor europene⁵³. Aproape toate politicile economice și sociale sunt supuse „armonizării”, la un nivel pan-european, iar extinderea bazată pe un sistem de strictă condiționalitate devine un puternic instrument de reducere a diversității.

În planul politicilor sectoriale, de exemplu, din dorința de a „organiza” (a se citi „uniformiza”) sectoare întregi, Comisia Europeană a adoptat strategia „politicilor comune”, bazată pe proliferarea reglemen-tărilor, a controalelor administrative și subvențiilor. Care sunt rezultatele? Politica Agricolă Comună – expresia unei filozofii a imposibilității agricol-turii private – a sărăcit consumatorii, contribuabilii și chiar fermierii. Prețurile fixate la Bruxelles nu au împiedicat exodul rural, ele apasă asupra bugetelor menajelor, iar politica protecționistă restrânge beneficiile impor-turilor agricole mai ieftine. Mai mult decât atât, ca rezultat al aderării, fermierii din țările candidate vor trebui să își ajusteze/reducă producțiile conform cotelor stabilite arbitrar de structurile decizionale europene, pe motiv de „concurență neloaială”, în ciuda faptului că Vestul exportă în Est mai mult decât importă. Dar cum se împacă oare „cotele de producție”, concept reminiscent din practica sovietică, cu ideea de piață comună liberă?

În favoarea argumentului concurenței instituționale să luăm în discuție, de exemplu, situația monetară. Concurența monetară dintre monopolurile naționale este benefică pentru indivizi și pentru dezvoltarea proprietății private, deoarece constrânge guvernele să nu abuzeze de poziția privilegiată de producător de monedă. În momentul în care un guvern inflaționează și deteriorează calitatea monedei pe care o oferă, existența unor monede alternative asigură oamenilor onești o „poartă de scăpare” prin care își pot proteja averea. Euro a constituit până în prezent o monedă mai sigură decât leul. Amenințarea este, după cum am mai spus, unul dintre factorii care au constrâns statul român să nu apese și mai puternic pe pedala inflației. Trebuie să înțelegem, însă, că moneda unică europeană nu poate fi mai bună decât leul. Ea este o monedă mai sănătoasă tocmai pentru a putea face față concurenței existente, la un nivel mai înalt, între euro și alte monede internaționale.

Același lucru este valabil și în ceea ce privește impozitarea. Concu-rența limitează povara fiscală pe care guvernele o pot arunca pe umerii contribuabililor.

Elveția, nu „armonizarea”, este cheia prin care trebuie să inter-pretăm construcția instituțională optimă. Merită amintit aici exemplul Elveției, un model de federalism fiscal care a reușit să dăinuiască în timp. Elveția cuprinde practic 26+1 jurisdicții fiscale, iar rata marginală a impo-zitului pe venit variază de la 23% la 48% între diversele cantoane. Gradul de fiscalitate reflectă, poate mai mult decât oriunde în lume, voința publicului larg, care are acces la deciziile politice importante grație principiului refe-rendumului larg practicat.

⁵³ Legislația europeană reglementează numeroase detalii ale vieții economice și sociale. Reglementarea 2257/94, spre exemplu, specifică mărimea și forma bananelor care pot fi vândute în UE. Astfel este reglementată mărimea bananelor la cel puțin 14 centimetri, cu indicația că acestea nu trebuie să aibă o „curbură anormală”. Reglementarea stabilește că legalitatea bananelor va fi determinată „în milimetri, adică grosimea secțiunii transversale a fructului între fața laterală și centru, perpendicular pe axa longitudinală”. Este cel puțin curios cum europenii se „lasă” impozitați pentru ca birocrații de la Bruxelles să își justifice aportul la integrare prin... măsurarea longitudinii bananelor și a altor fructe și legume.

În absența competiției, statele sunt mult mai puțin constrânse să comită abuzuri și să adopte politici economice de spoliere a indivizilor productivi în favoarea propriilor grupuri de interese. Însă tocmai acesta este contextul creat prin lărgirea U.E.

Până acum, statul român s-a dovedit a fi mult mai puternic și mai opresiv decât construcția politică numită U.E. Românii au de câștigat prin îndepărtarea tentaculelor autorității politice naționale și adoptarea -ului comunitar. Dar, pe măsură ce concurența instituțională regională se va atenua, U.E va tinde natural către postura de Leviathan.

Care este soluția, atunci? Aceasta trebuie să se bazeze pe înțelegerea faptului că integrarea în U.E. nu schimbă fundamental datele problemei în ceea ce privește șansele de progres economic. Integrarea reprezintă în primul rând un proces de remodelare a autorității politice. În măsura în care, din acest proces, procesele politice de acumulare a resurselor sunt slăbite, iar metodele voluntare, specifice pieței, sunt întărite, societatea are de câștigat. În egală măsură, este posibil și contrariul, mai ales pe termen lung.⁵⁴ Șansa de a nu repeta greșelile trecutului stă în înțelegerea acestora.

Europeanii par a fi acceptat proiectul „democrației europene” fără să fi analizat îndeaproape implicațiile sale economice. Nu doar au supraes-timat diferențele istorice și culturale dintre țările europene, însă au ignorat avantajele reale ale concurenței între structurile politice independente, cum ar fi fost guvernele naționale. Pe termen lung, prosperitatea europeanilor este incompatibilă cu centralizarea procesului decizional economic și politic în mâinile birocrăției de la Bruxelles, într-o viziune constructivistă a „societății rațional planificate”. În condițiile transformării sistemului economic european potrivit criteriilor pieței, extinderea ar putea fi șansa unei noi Europe, a unei economii mai dinamice și mai prospere, o Europă a europeanilor – nu a birocrăției administrative și a elitelor statale –, a proprietății private și a concurenței – nu a privilegiilor sociale –, o Europă în care să guverneze dreptul și mai puțin legislația.

Așa cum am încercat să demonstrăm în această carte, calea către prosperitate constă în adoptarea instituțiilor care creează stimulente adecvate creării avuției. În prim-planul acestui aranjament instituțional am situat garantarea dreptului de proprietate privată. Interacțiunea liberă și dintre membrii societății, fără restricții legislative și birocratice, este soluția optimă pentru dezvoltare și pentru obținerea unui nivel de trai mai bun. Asigurarea respectării contractelor încheiate în mod voluntar, fără încălcarea proprietății altor oameni, este, de asemenea, corolarul suficient pentru promovarea bunăstării generale. În comparație cu acest deziderat, aderarea la UE reprezintă doar un pas necesar, în contextul istoric actual. În afara U.E., funcționarea economiei de piață ar fi mai dificil de ocrotit. Aceasta nu ar trebui, însă, să ne scadă vigilența cu care trebuie să apărăm principiile pieței libere în interiorul U.E.

Dacă analizăm tendințele politice manifestate în diversele discursuri ale unor personalități marcante din cadrul UE pe parcursul ultimelor decenii, pericolul extinderii puterii politice în defavoarea puterii pieței nu este încă pe deplin recunoscut. Mai mult, unificarea (centralizarea) politică este considerată accesoriul important (dacă nu factorul decisiv) al integrării economice. Confuzia pare să fie întreținută de invocarea generalizată a

⁵⁴ Și, în anumite cazuri, chiar imediat. Sunt deja proverbiale reglementările comunitare din domeniul agriculturii și zootehniei care vor afecta producătorii români după aderare.

procesului de „integrare” în toate aspectele vieții sociale. Se omite astfel un aspect esențial. . . . – adică lărgirea pieței – are la bază, așa cum am spus, exercitarea dreptului de proprietate privată și intrarea indivizilor în concurență pentru obținerea de resurse necesare unei satisfaceri cât mai bune a nevoilor. . . . presupune un lucru cu totul opus concurenței de acest gen: generalizarea folosirii instrumentelor de obținere a resurselor prin constrângere și armonizarea lor la nivelul unui emergent super-stat european; într-un cuvânt, centralizare politică.

Care este proiecția adecvată în plan politic a principiului economic al concurenței între proprietari? Dacă dreptul de proprietate privată reprezintă fermentul progresului economic, atunci libertatea de asociere între indivizi constituie consecința politică inevitabilă a acceptării consec-vente a acestui principiu. Dacă nu suntem liberi să ne asociem cu (sau disociem de) alte persoane, dreptul nostru de proprietate este afectat. Absența posibilității de asociere voluntară cu semenii noștri, pentru realizarea oricăror obiective considerăm de cuviință, fără a aduce atingere, desigur, terților și proprietății acestora, echivalează cu starea de sclavie sau exploatare.

Astfel, între integrarea politică și integrarea economică există o tensiune reală, nu o compatibilitate esențială – așa cum pretind numeroși comentatori ai evoluției Uniunii Europene de astăzi. Prima, respectiv centralizarea politică, o pune în primejdie pe cea de-a doua. În măsura în care suntem partizanii integrării economice, atunci trebuie să apărăm înlăturarea barierelor etatiste din calea mișcării forței de muncă și a capitalului; să favorizăm extinderea liberei concurențe între agenții economico-mici situați în regiuni diferite, în cadrul pieței unice europene. Însă, afirmarea importanței integrării politice – centralizarea deciziilor care privesc societatea în ansamblu într-un super-stat, cu o legislație unitară (atât în ceea ce privește impozitarea, cât și reglementarea de ansamblu a acțiunii umane) care să emane din extinderea aplicării principiului democratic al domniei majorității – pune în pericol economia de piață. Complementul libertății economice este libertatea politică, aceste două elemente sunt coextensive.

Așadar, adevărata soluție pentru creșterea bunăstării românilor (și a tuturor europenilor, de altfel) constă în creșterea sferei de manifestare a concurenței, atât în plan economic, cât și politic. Competiția politică rezultă din exercitarea drepturilor de proprietate privată prin intrarea în asociere cu alte persoane ori refuzul de a ne asocia. Ea se manifestă prin diversitatea reglementărilor, legislațiilor și cutumelor adoptate în mod voluntar de indivizi și prin posibilitatea schimbării acestora în funcție de preferințele liber exprimate ale oamenilor. Acest proces poate da naștere, în fond, la două două rezultate: micșorarea numărului de sisteme de reglementare și supremația unei anumite legislații, dacă indivizii aderă spontan la aceasta, respectiv creșterea diversității instituționale, dacă indivizii aleg . . . față de organizarea politică anterioară. Astfel, unificarea politică și secesiunea reprezintă două fațete ale aceleiași monede, efecte în egală măsură posibile ale libertății de asociere.

Din aceste considerente, respingem actualul proiect birocratic de unificare politică a Europei. Înțelegem astfel că monopolizarea politică realizată prin constrângere – absența . . . , adică a posibilității de separare față de organizarea politică în vigoare – aduce atingere dreptului fundamental de liberă asociere și pavează drumul către compromiterea mai

largă, în viitor, a proprietății private⁵⁵. Pentru favorizarea aspirațiilor de bunăstare ale tuturor, proiectul alternativ de realizare a comunităților politice construite prin consimțământ – descentralizarea jurisdicțională și administrativă – completează în mod fericit „liberalizarea economică” ce poate fi obținută prin integrarea europeană.

⁵⁵ Pentru cei care încă mai cred că „armonizarea” forțată a legislației între membrii U.E. nu afectează funcționarea economiei de piață, dezbateră recentă pe tema directivei europene privind durata timpului de muncă furnizează un exemplu util. Existența unei reglementări unice în acest domeniu are un impact direct asupra competitivității industriilor din diverse regiuni, în fond, asupra capacității indivizilor de a decide cum să își folosească forța de muncă. Poziția Marii Britanii în această problemă – nu și în problema migrației forței de muncă – reflectă o apropiere mai mare de principiile directoare ale economiei de piață decât atitudinea altor state membre ale U.E.